

**POROČILA
RELAZIONI
REPORTS**

Matej Župančič

L'ARCIDUCA LODOVICO SALVATORE E LA MUGGIA DEL SUO TEMPO (1847–1915). Mednarodni kongres. Milje, 28. – 29. septembra 2007

V Miljah je potekalo ob koncu septembra 2007 dvodnevno zborovanje, posvečeno 160-letnici rojstva nadvojvode Ludvika Salvatorja iz družine Habsburg-Lothringen (v Italiji je ta veja bolj znana kot Lorena), tudi častnega meščana Milj. Zborovanje sta organizirali društvi *Fameia Muiesana* iz Milj in *Circolo culturale Iстриa* iz Trsta. Nikakor ne gre spregledati osebnega prispevka Franca Stenerja iz Milj pri organizaciji in izvedbi tega srečanja, na strokovni strani pa ne prispevka dr. fil. Brigitte Mader, ki že daljši čas raziskuje delo in življenje Ludvika Salvatorja.

Nadvojvoda Ludvik Salvator se je rodil v Firencah 4. avgusta 1847 kot predzadni sin Leopolda II, toskanskega velikega vojvode; kot osebnost je bil toliko nenavaden, da so ga imeli za posebnega zaradi načina življenja, ki je odstopalo od običajnega, še zlasti, ker je bil in je ostal član cesarske družine.

Iz uvodnega prispevka Franca Stenerja povzemamo, da je bil Ludvik Salvator navdušen proučevalec in raziskovalec, posebej s področja naravoslovnih ved, da predstavlja nadvojvoda zadnji člen iz kulturne razsvetljenske tradicije toskanske veje Lotaringijcev, torej naslednikov Medičejcev. Svoje življenje je posvetil raziskavam malo znanih ali celo neznanih obal in otočij Sredozemlja. Na krovu obeh ladij Nixe je opravljal študijske poti, rezultate svojih raziskav pa predstavil v več kot šestdesetih knjigah enciklopedijskega značaja in v prispevkih, opremljenih z lastnimi risbami. Kot učenjak z interdisciplinarnim pristopom (ukvarjal se je z geologijo, arheologijo, botaniko, zoologijo in vse do etnologije in jezikoslovja) je užival mednarodni ugled. Poleg matrinega italijanskega jezika je govoril nemško, špansko, katalonsko, francosko in angleško. Bil je izvoljen častni član mnogoterih znanstvenih akademij po svetu in dobil poleg drugih nagrad tudi zlato medaljo za delo o Balearskih otokih na pariški svetovni razstavi leta 1878.

Njegovo življenje je bilo razpeto med rezidencami na Majorki, v Zindisu pri Miljah, v Ramlehu v Egiptu ter na krovu svojih ladij Nixe, s katerima se je pogosto mudil tudi na Liparskih otokih, v Grčiji in Dalmaciji.

Obsežno posestvo v Zindisu, ki si ga je pridobil leta 1876 in ga povečeval v teku let, je obsegalo pašnike, vinograde in gozdove, 17 kmečkih poslopj in dve vili.

Ob začetku prve svetovne vojne, že močno bolan, se je preselil v Gorico in leto pozneje v grad, ki ga je podedoval po očetu, Brandýs nad Labo. Tam je umrl 12. oktobra 1915.

Zgoraj omenjeno trditev o italijanščini kot materinem jeziku je ovrglo kar nekaj referentov, ki so po značaju njegovih pisem ugotavljali, da je uporabljal, kadar se je hotel izražati osebno ali celo čustveno, pogosteje nemščino. Prav za to srečanje so bili pregledani in tudi urejeni arhivi na Češkem in na Dunaju, o čemer sta poročali E. Gregorovičová in E. Springer. C. Giunti iz Montignosa je poročal o zelo zanimivem razmerju med vzgojiteljem Eugenijem Sforzo in mladim vojvodo, ki je trajalo vse do konca življenja, vse na osnovi pred kratkim odkritega pisemskega arhiva.

Prav mladost v Firencah, ki jih je morala družina zapustiti sredi 19. stoletja, neposredna bližina Naravoslovnega muzeja, Botaničnega vrta in tradicionalno prosvetljenega okolja (referat S. Contardija: Sapere enciclopedia e pubblica utilità. La nascita del Regio Museo di Fisica e storia naturale) so vplivali na mladega in tudi odraščajočega Ludvika Salvatorja, da je odklonil, a ne povsem, kariero na dvoru in v vojski in se posvetil potovanjem, študiju in pisanju. Cesarska družina je vzbudila med referenti kar več različnih prikazov: B. Mader je prikazala širši okvir in najvažnejše protagoniste toskanske kot tudi dunajske veje, medtem ko je Ratbot Habsburg Lothringen bolj nanizal družinske spomine. B. Mader je tudi osvetlila znanstveni utip mesta – predvsem naravoslovni – in še posebej stike Ludvika Salvatorja s C. Marchesettijem.

Obširno podobo Milj v drugi polovici 19. stoletja je prikazal prof. G. Cuscito, še posebej socialne napetosti v mestecu, ki je sledilo hitri industrializaciji Trsta. Ob prikazu je večkrat zašel v živahnih in zgovornih komentarjih tudi na dnevno-politične komentarje. Odličnemu govorniku in pronicljivemu raziskovalcu moramo oprostiti tudi to.

Posebna pozornost je, kot je povedal gozdar D. Masiello, v zadnjem času posvečena "nadvojvodovi poti" v zaledju mesta, vse do slovenske meje, kjer se učenci iz Zindisa in drugih šol uče spoznavati naravo in si vzgajajo čut za njeno varovanje. Čez deset let morda volivci, ki ne bodo omogočili pozidave še zadnjih oaz ob mestu?

V prikazu je bilo omenjenih le nekaj na posvetu prisotnih tem. Poudariti moramo, da je prav raznovrstnost predavateljev in seveda referatov obogatitev tako za kulturno življenje mesteca v tržaškem zaledju kot tudi za kulturnozgodovinsko podobo Istre tedanjega časa. Osebnosti ene najvišjih osebnosti dinastije z domačim prebivalstvom, tudi s tistimi, ki so bili zaposleni na posestvu, in seveda s člani visoke družbe, kot Hütteroti, Kuppelwieserji, pa tudi s predstavniki znanstvene elite, kot s C. Marchesettijem, so vsekakor vredni objave. Tako mladost v razvitem okolju toskanske prestolnice kot izkušnje Lud-

vika Salvatorja z mnogimi svetovnimi razstavami postavljajo nadvojvodo kot enega najbolj uglednih obiskovalcev 1. Istrske pokrajinske razstave leta 1910 v Kopru, ki jo je komentiral in pohvalil in zdi se, da prav s stališča "sapere enciclopedico e pubblica utilità". O tem je pisala prav B. Mader že v koprskih *Annales*.

Organizatorji obljublajo v kratkem zbornik referatov.

Pred simpozijem in ob njem so bile še spremljajoče aktivnosti. Že 4. avgusta so v pristanišču sv. Roka pri Miljah organizatorji predstavili spominsko razglednico in poseben poštni žig. Med srečanjem so v poslopju knjižnice G. Millo, kjer je srečanje tudi potekalo, odprli kar dve razstavi. Prvo so pripravili učenci (in seveda tudi učiteljice) osnovne šole Zindis o učni naravovarstveni poti, drugo pa avstrijsko-madžarska slikarka Katalin Albrecht Nagy z motivi iz krajev, kjer je potoval Ludvik Salvator.

Avgust Lešnik

RUDOLF GOLOUH (1887–1982) v ognju socialnih idej in gibanj. Spominski zapis ob 120-letnici rojstva in 25-letnici smrti.

Rudolf Golouh – vodilni medvojni slovenski socialistični politik, delavski voditelj, udeleženec mirovne konference v Parizu (1919), poslanec v ustavodajni skupščini Kraljevine SHS, podžupan občine Maribor, sodelavec OF v Ljubljani, interniranec v koncentracijskem taborišču Dachau, izvrsten govornik, neumoren novinar, publicist, književnik in še bi lahko naštevali – se je rodil 23. oktobra pred 120 leti v Kopru.

Pričujoči zapis govori o Golouhových pogledih na družbeno dogajanje in čas, ki ga je sam doživljal pa tudi aktivno soustvarjal, še posebno v prvi polovici prejšnjega stoletja. Na tem mestu naj spomnim le na nekatere ključne dogodke in procese, ki so usodno zaznamovali to obdobje: dve svetovni vojni (1914–1918, 1939–1945) in z njima neposredno povezane 'krivične' mirovne pogodbe; tri ruske revolucije (leta 1905 ter februarška in oktobrška leta 1917), ki so vsaka po svoje vplivale na razcep dotlej enotnega socialističnega delavskega gibanja na socialnodemokrasko in komunistično krilo (tako v nacionalnem kot v mednarodnem okviru); pojav treh totalitarnih režimov (fašizma, nacizma, stalinizma); izbruh in posledice dotlej največje svetovne gospodarske krize (1929); razmah medvojnega demokratičnega (boj za splošno, enako in tajno volilno pravico) ter sindikalnega gibanja, ki ne zahteva zgolj 8-urnega delovnega časa in realnih mezd, pač pa tudi uzakonitev socialnega zavarovanja (kot temelja socialne države) po zgledu nemške weimarske ustave (1919); nadalje španska državljanska vojna (1936–1939) in z njo povezana solidarnostna pomoč mednarodnih brigad, razmah ljudskofrontnega in narodnoosvobodilnega gibanja in tako naprej.

Vsa ta bogata bera dogodkov mednarodnih razsežnosti je brez dvoma v večji ali manjši meri odmevala pa tudi vplivala na družbene procese v novonastali Kraljevini SHS oziroma kasnejši Kraljevini Jugoslaviji. Seveda pa ne gre prezreti nekaterih posebnosti, ki so kardinalno zaznamovale in determinirale tudi naš (slovenski) družbeni prostor in čas. Na prvem mestu velja omeniti poskus oblikovanja lastne (slovenske) državnosti ob koncu prve svetovne vojne, ki – kot vemo – zaradi spleta nam neugodnih mednarodnih razmer ni dal tako želenega rezultata (šlo je pač za ozemlje, ki je do konca vojne spadalo v okvir poražene habsburške monarhije). Nič manj 'krivi' niso bili tedanji najodgovornejši slovenski (in hrvaški) neodločni politiki; namesto da bi na razgovorih v Beogradu vztrajali pri (kon)federativni ureditvi nove skupne države (kakor jo je predvidela *ženevska deklaracija*, podpisana 9. novembra 1918), v katero sta se združila dva različna sveta – vzhodna in zahodna civilizacija – so proti volji svojega ljudstva (spomnimo se samo zbiranja podpisov za podporo *majniški deklaraciji* v zadnjem letu vojne) pristali na centralizirano monarhijo z omejenim parlamentarizmom: "Naša avstro-madžarska stvarnost se je pijano zakotalila pod prestol Karadjordjevičev kakor prazna steklenica piva v smeti", je ta usodni razplet sarkastično pokomentiral Miroslav Krleža. Nič manjše razočaranje niso pomenile nove državne meje. Za Slovence, ki so izstopili iz kulturnega in civilizacijskega kroga srednje